

Furseth, Inger (red.) (2015). *Religionens tilbakekomst i offentligheten? Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet*. Oslo, Universitetsforlaget. 226 sider.

Anmeldt av Kåre Fuglseth

Denne boka er eit resultat av eit femårig forskingsprosjekt om rolla religion spelar i dei nordiske landa (2009–2014), eit prosjekt med utgangspunktet i det norske forskingsinstituttet KIFO (Stiftelsen Kirkeforskning). Ho tek berre opp tilhøve i Noreg. Seinare kjem det ei bok med samanlikningar av stoda i dei nordiske landa.

Hovudspørsmålet i boka er om religion er blitt meir synleg i det offentlege livet dei siste 30 åra. Alle artikklane rettar seg mot dette. For å kunne seie noko om det, er ein avhengig av konkrete storleikar som ein kan måle over tid. Kva som kan reknast som offentleg liv er relativt enkelt. I denne boka er fire område trekt fram: religion i politikk, media, stat og sivilsamfunn. *Politikk* blir operasjonalisert til eit spørsmål om utviklinga av omtalen av religion i parti-program og stortingsdebattar, *media* til dekning av religion i aviser og vekeblad o.l., *stat* til lovar og ordningar og *sivilsamfunnet* til ei undersøking om leiarane i religiøse organisasjonar samhandlar på noko vis. Kva religion er for noko, er langt verre (jf. nedanfor).

Furseth presenterer prosjektet og boka i innleiing og avslutning ved å peike på dei utfordringane ein står overfor i dette feltet. Utviklinga hjå Habermas i spørsmålet om kven som skal få vere med i den offentlege samtalen er eit naturleg utgangspunkt. I denne samtalen må òg religionar få vere med om representantane greier å uttrykkje seg i meir allmenne vendingar, har Habermas kome til. På denne bakgrunnen blir dette prosjektet særst interessant. Spørsmålet ein stiller seg er altså ikkje eigentleg om religion går fram eller tilbake, men om det vi vanlegvis oppfattar som religiøse institusjonar blir meir eller mindre synlege i den offentlege sfæren.

Dei desidert viktigaste faktorane som forklarar mange av funn, er endringane med innvandring og avviklinga av statskyrkja i 2012. Sjølv om talet på medlemmer er relativt stabilt, er det teikn som tyder at Den norske kyrkja taper terreng. Men Noreg er til liks med mange vestlege land blitt fleir-religiøst. Furseth peikar på at vi ser ein vekst i alternative førestellingar og praksisar der fleire står utanfor religiøse institusjonar. Dette er tilhøve som saman med utviklinga av ekstremisme gjer det vanskeleg å oversjå religiøse fenomen i det

offentlege. Boka konkluderer då korkje med at religion er blitt meir synleg eller mindre synleg. Ein finn ikkje lenger noko eintydig bilete. Dette kjem til uttrykk på alle dei fire områda desse forskarane har sett på. Religion ser ut til å ha framgang på nokre område og tilbakegang på andre. Når biletet av situasjonen blir uoversiktleg for forskarane, er det freistande å konkludere med at situasjonen er blitt kompleks og motstridande. Eg spør om ein då ikkje òg gjer det for enkelt for seg sjølv. Dette kan i alle fall berre vere starten på ein djupare teoretisk analyse.

Botvar og Holberg presenterer (kap. 2) ei undersøking om korleis religion har kome til uttrykk i det partipolitiske livet i undersøkingsperioden. Partiprogramma vil til ein viss grad spegle samfunnsforholda og indikerer om noko blir *så* synleg at ein vil gjere noko med det. Dei har då telt førekomstar av nøkkelord (gud, hellig, prest, pastor, imam o.l.) i partiprogram. Mengda av slike ord aukar med åra i perioden, men samstundes har òg partiprogramma auka i omfang, så dette er ikkje noko klart funn. Kristeleg Folkeparti peikar seg sjølvsagt ut. Meir overraskande er det at Framstegspartiet ikkje peikar seg ut. Forskarane har i tillegg gjort ei liknande undersøking av stortingsdebattar i perioden. Her har det vore ein auke i referansar til religion, særleg i samband med diskusjonane om statskyrkja og blasfemiparagrafen. Kapitlet inneheld òg ein presentasjonen av ein survey frå KIFO i 2012 om samanhengen mellom tilhøyring til parti og religiøs tru og praksisar. Av partia er det flest ”bekjennende kristne” i Arbeidarpartiet. Det er kanskje ikkje noko ein tenkjer over til vanleg, heller ikkje i Arbeiderpartiet? KIFO spurde òg om synet på bruken av religiøse symbol, om dilemmaet blasfemi versus ytringsfridom, om tilhøvet mellom staten og Den norske kyrkja, samt om ein trur religion skapar konflikt eller ikkje. Konklusjonen på s. 66 er at ein ikkje greier å sjå anna enn marginale endringar i biletet av religionane sin plass i dette politiske livet.

Lundby og Gresaker (kap. 3) har gått gjennom religionsomtalar i nokre typar media. Dei relaterer og utvidar egne resultat med kva andre har kome til for å fylle ut biletet. Som med partiprogramma, har ein ikkje gjort ein totalgjennomgang, men ein konsentrerte seg om årgangane 1988, 1998 og 2008. Konklusjonen på s. 88 er at religion blir presentert som meir omstridd, varierer med avisprofil og at redaksjonane ikkje lenger er så lojale overfor dei religiøse institusjonane no som før. Dei har òg undersøkt religion i livsstilsblad: Allers, Kvinner og Klær, Det Nye og Vi Menn. Dei gjer her eit meir radikalt grep og utvidar religionsomgrepet til å omfatte slikt som horoskop/astrologi og paranormale fenomen. Dei ser at media presenterer sine egne bilete: Islam

blir sett i samband med konflikhtar, og livsstilsblada redigerer fram nye ”feel-good-religionar”, tilpassa lesarmarknaden (s. 104).

Kapittel 4 om stat og religion av Ulla Schmidt er ein nøye og sær s informativ gjennomgang av nær sagt alle dei måtar staten grip inn i religiøse organisasjonar. Det er ikkje lite, og Schmidt dekkjer det meste: tilhøvet til Den norske kyrkja, trusoppføringsreforma, støtteordningar til alle trdomssamfunn, konge og monarki, Stortingets gudstenester, Grunnlova, nasjonsjubileum, feltprestar og sjukehusprestar, nasjonale markeringar ved store ulukker og katastrofar, læreplanar i skulen, nasjonalsongar, høgtider – for å nemne noko. Den store endringa er sjølvsagt oppløysinga av statskyrkja i 2012 og arbeidet med ny kyrkjelov i 2020. Staten tonar altså ned religionstilhøvet på nokre område, men aukar det på andre. I praksis hentar staten støtte frå religionar og livssyn samstundes som staten stør religionen og såleis det veksande mangfaldet, seier ho (s. 138).

I kapittel 5 går forfattarane (Furseth, Repstad, Urstad og Utaker) inn på ein annan og ofte oversett del av religionen i det offentlege livet: felles aktivitet mellom ulike aktørar i det nye religiøse mangfaldet. Trdomssamfunna er jo ein stor frivillig sektor utanfor staten. Det har vokse fram ein interreligiøs infrastruktur, nasjonalt og lokalt. Ikkje minst dreier det seg om Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) med 14 medlemmer. Dei opptrer ofte kollektivt og kjem med politiske utspel. Forskarane har prøvd å finne ut om leiारane i desse kan seiast å vere vende innover mot seg sjølve eller om dei er brbyggjarar til andre delar av det offentlege (s. 149). Studien er gjort gjennom ei kvalitativ spørjeundersøking, nettsider og presentasjon i dagsaviser. Biletet dei får er at desse organisasjonane for det meste er brbyggjande og gjennom dialog skaper tillit.

Nokre gonger er ikkje skiljet mellom religion generelt og biletet av religionar i offentlege samanhengar alltid like klart. Dette kan fort skape mistydingar. Til dømes går Furseth (s. 180) ikkje berre over til teoretiske implikasjonar om sekulariseringstesa i høve religion i det offentlege, men òg til konklusjonar om religion *per se*. Her sluttar ho seg tentativt til Berger om at moderniteteten i Vesten ikkje fører til nedgang i religiøsitet på individnivå. Dette er det verre å dokumentere og dette prosjektet har ikkje gjort det. Ho bringer ikkje inn Luckmanns tese frå 1960-talet om at differensieringa av religiøsiteten i det moderne veks fram på ulike transcendensnivå og at transcendensnivået no søkk frå monoteisme til helse- og velværeprødukt (jf. ”feel-good-religionar”). Teoriane i Luckmanns bok *Invisible religion* (på norsk

i 2004) er merkeleg nok ikkje med i analysen endå han der og andre stader teiknar det same biletet.

Det er to andre aspekt ved boka ein òg kan trekkje fram. For det første har religionssosiologar sidan 1960-talet innsett at den synlege delen av religion berre er halve saga og knapt nok det. For å vere eit så stort fagfelt som religionsvitenskap, er ein overraskande usamde om grunnlagsomgrepa, med dei konsekvensane det fører med seg for metodeval og teoretiseringar. Den substansielle definisjonen som Furseth nyttar på s. 17 frå Michael Hill, etablerer eit skilje mellom empirisk og det han kallar overempirisk røyndom. Religion blir då noko som knytter seg til eit ”overempirisk segment”, altså det som ikkje positivt kan stadfestast empirisk. Slike substansielle definisjonar avviser funksjonelle definisjonar som inkluderer verksemder som tilsynelatande har same funksjon som tradisjonelle religionar. I så fall måtte ein inkludere sekulære livssynsorganisasjonar, og i nokre tilfelle politiske ideologar. Human-Etisk Forbund blir også i dette prosjektet raskt eit tema i og med at dei får støtte frå staten som om det var ein religion.

For det andre har forskarane gjort eit klart og medvite institusjonelt grep som jo forenkler røyndomen kraftig, men som måler det ein kan måle på eit felt der måling altså er vanskeleg. Dette er forskning der det kvantitative bilet-språket dominerer (opp/ned, mange/få, stor/liten), og der det er mogleg å sammanfatte kvart kapittel og heile boka på nokre få liner. Det er avgrensande, men gjer det òg til god journalistmat, noko ein har sett i rik mon etter utgjevinga.

Lars Laird Iversen: (2014). *Uenighetsfelleskap. Blikk på demokratisk samhandling*. Universitetsforlaget. 174 s.

Anmeldt av Terje Rasmussen

Uenighet kan i denne boken både handle om reell uenighet, som holdning til EU, og om ulike preferanser, som det å foretrekke å bo i byen heller enn på landet. Ofte utvikler ulikhet i preferanser seg til uenighet dersom fellesskapet må ta en beslutning som berører alle. Uenighetsfelleskapet befinner seg mellom konflikter basert på misforståelser og vold. Det er definert som en gruppe mennesker med ulike meninger, som er i en felles prosess for å løse et problem